

Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun
Bredasjö

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långasjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madängar med madhus, fiskevatten, kvarnplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: "fornlämning", övrig kulturhistorisk lämning" eller "bevakningsobjekt". Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

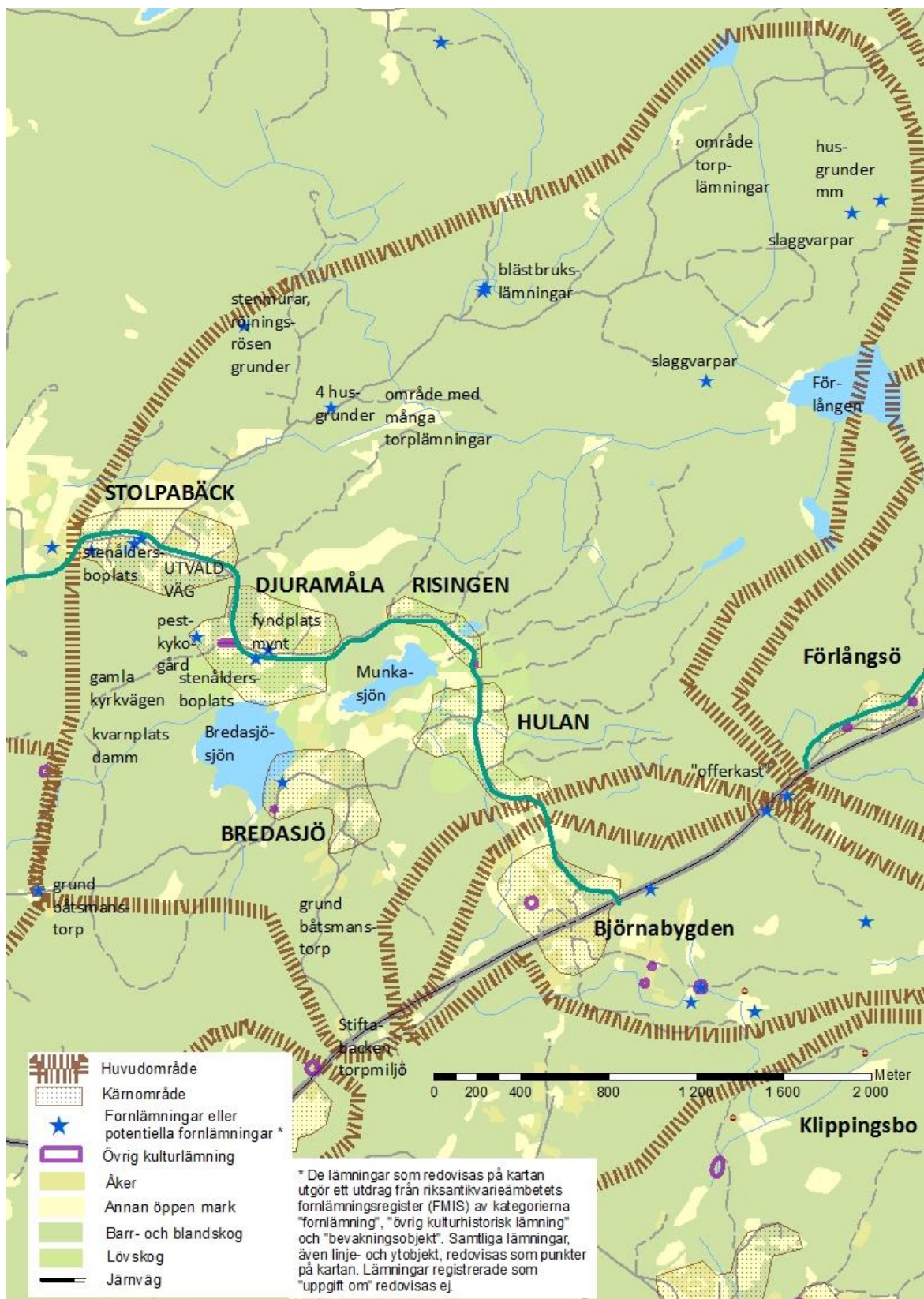
Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som ottydliggjort dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färgrutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger.

Själva texten i områdesbeskrivningarna inleds med en ingress, vilken utgör en sammanfattande värdebeskrivning av miljön där de viktigaste värdena omnämns. Därefter följer en övergripande beskrivning av huvudområdet och objekt av särskilt värde som ligger inom detta, det vill säga utanför kärnområdet, samt en värdebeskrivande text om kärnområdet med de objekt som ligger inom detta. Textavsnittet avslutas med en litteraturlista.

Därefter följer tre punktlistor; "Särskilt värdefulla karaktärsdrag, områden och objekt", redovisning av "Befintligt skydd" som finns för miljön och "Antikvariska rekommendationer och förslag till skydd". Områdesbeskrivningarna avslutas med historiska kartor och ett stort antal nytagna bilder med bildtexter som i stor utsträckning innehåller fastighetsbeteckningar.

Huvudområdet med de fem byarna.

Lyckebyåns vägar: Slingrande grusväg med anor från 1600-talet. Vägarnas sträckning samt olika vägmiljöer, t.ex. stenmurar.

Skogslandets jordbruk: Gårdsnära öppet odlingslandskap med stenmurar och odlingsrösen, hamlade träd, bevarat bygemensamt tröskskjul, stenkällare, bråtugn för lintorkning, faluröda traditionella mangårdsbyggnader, ladugårdar och ekonomibyggnader. Grunder efter två båtsmanstorp med tillhörande åkrar.

Skogen som resurs: Malmviken och slagghvarpar i området.

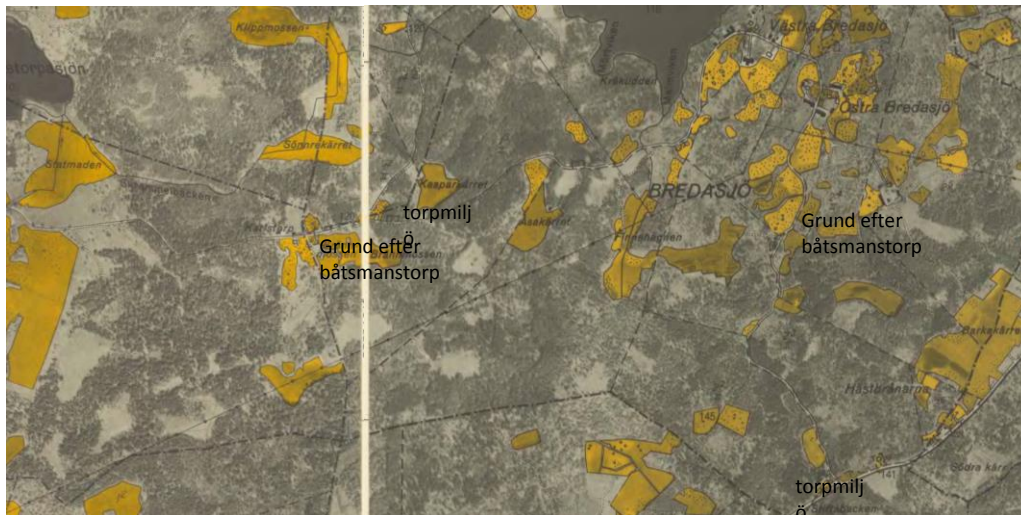
Bredasjö är en av byarna utmed vägen som går runt sjöarna Bredasjösjön och Munkasjön. Vägen som slingrar sig genom Bredasjö har delvis samma sträckning sedan mitten av 1600-talet. Vägens landskap med stenmurar, hamlade träd, grusbeläggning och bebyggelsen till stor del orienterad utmed vägen ger en ålderdomlig karaktär. Traditionell bebyggelse med flera tvåvånings parstugor.

Huvudområdet

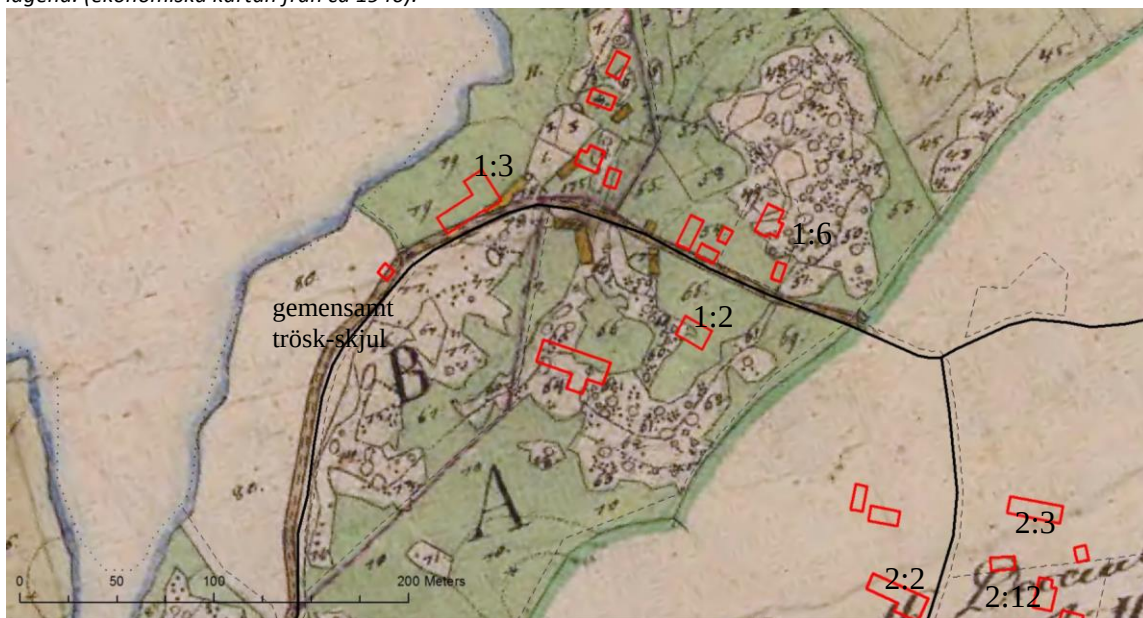
I utkanten av det som idag är Bredasjö bys ägor finns ett par lägen med ett par-tre bevarade torp eller backstugor. Vid båda platserna finns boställen på båda sidor bygränsen. Detta är karaktäristiskt för bondesamhället under 1800-talet. Välbevarade torp- eller backstugemiljöer har ett kulturhistoriskt värde som bärare av berättelser och för förståelsen av de sociala förhållandena i bondesamhället. De öppna små tegar, åkrar eller ängar som finns i anknytning till dessa har också betydelse för upplevelsen och förståelsen av de tidigare invånarnas villkor. Vid "Brännmossen", i utkanten av Bredasjö mot Flädingstorp, finns tre torpställen, alla inom olika byar. Inom Bredasjö ligger torpet "Fredlunds ställe", uppkallat efter kyrkväktare Emma Karolina Fredlund. Här ligger också Djuramålas båtsmanstorp Djuramålastugan, samt grunden efter ett av Bredasjös två båtsmanstorp ¹. Intill denna finns en ännu brukad och öppen åker som gör miljön mer läsbar. Söder om byn ligger grunden efter det andra båtsmanstorp, samt en brukad åker. Vid sydöstra infartsvägen, vid den s.k. "Stiftabacken" vid gamla Kalmarvägen, finns också tre bevarade torp- och backstugor på olika fastigheter. Det första som ligger inom Bredasjö by kallas "Ekrotas ställe" efter förre ägaren. Utanför Östra Bredasjö ligger den enda tydligt utskiftade

¹ 1740 hette båtsmännen Malm och Vattenkula. I samband med skiftet på 1830-talet heter båtsmännen i stället Sjöman och Sjö. Kanske fick Malm namn efter Malmviken i Bredasjö? Detta namn tyder i sin tur på medeltida järnhantering i området.

gården, Bredasjö 2:11. Några kända fornlämningar finns inom huvudområdet, främst slaggvarpar nordväst om sjön Förlången. Detta tyder på att området ingick i östra Smålands järnframställningsdistrikt under medeltiden, eller tidigare. De gamla bylägena och den gamla slingrande vägen utmed sjöarna tyder också på att området har lång kontinuitet. En lämning som inte registrerats i FMIS² är lämningarna efter byns kvern som låg utmed vägen mellan Västra Bredasjö och Brännmossen. Idag anas spåren efter dammvallen.

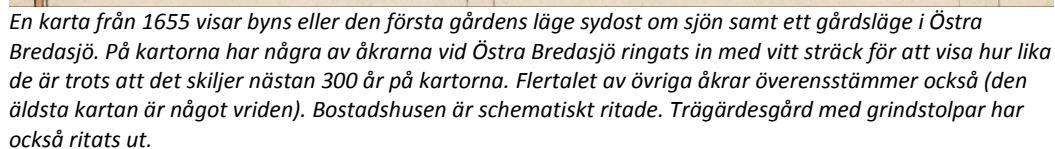

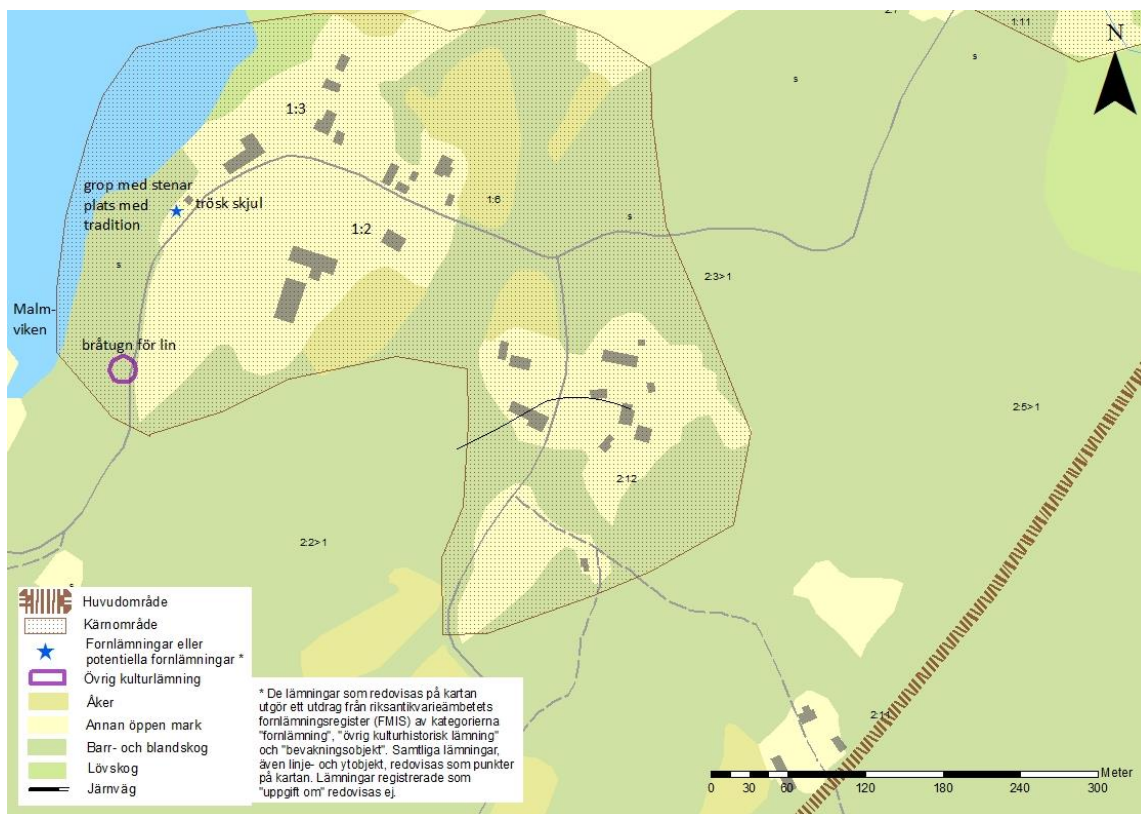
Kartan visar de två torp- och backstugelägena långt ifrån bykärnan samt de två båtsmanstors-lägena. (ekonomiska kartan från ca 1940).

Västra Bredasjö. Kartan tillkom vid laga skifte 1836. De röda husen är dagens byggnader. Den svarta vägen dagens väg, vilket visar att den följer exakt samma sträckning som idag. Kartan visar också att det gamla byläget är på ömse sidor om byvägen där den kröker. Gårdarna nere till höger är Östra Bredasjö, som inte redovisats på denna karta.

² Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

Kärnområdet Bredasjö

Vägen som slingrar sig genom Bredasjö har samma sträckning centralt i byn sedan minst 1650-talet. Tidigare åkrar används eller betas, vilket gör att de hålls öppna. Många välbevarade stora odlingsrösen finns också. Bebyggelsen är orienterad utmed vägen. Alla byggnader i byn har den röda färgskalan, även om husen är av olika ålder och stil. Det äldsta bebyggelseläget utgörs i alla fall vid mitten av 1600-talet redan av två lägen. Dels i väster där den gör en krök, dels i Östra Bredasjö. Det västra bebyggelseläget har också närhet till sjön³. Bebyggelsen norr om denna krök är idag en gård (Bredasjö 1:3) med i stort välbevarade traditionella byggnader. Förutom bostadshusets sexknutabyggning finns undantagshus, hönshus, brygghus och ladugård. Gården söder om vägen (Bredasjö 1:2) med bostadshus och ladugård är av 1940-talstyp⁴. Den är exempel på en gård med lång kontinuitet. Idag odlar ägaren morötter både på Bredasjös åkrar och i granngården Flädingstorp, vilket bidrar till att hålla åkrar öppna. Till denna gård hör också några mindre äldre ekonomibyggnader på norra sidan vägen, vilka har ett kulturhistoriskt värde eftersom de är ålderdomliga med byggnadshistoriska värden. De har även miljöskapande värden där de ligger tätt intill byvägen. En annan röd liten byggnad intill byvägen är det gemensamt ägda tröskskjulet där det gemensamt ägda tröskverket stod. Detta är en oansenlig enkel byggnad från

³ Sjön har sänkts, vilket innebär att sjön tidigare låg något närmre bebyggelsen.

⁴ Enligt uppgift brann ladugården 1939 efter åsknedslag.

1930-talet med mycket högt kulturhistoriskt värde. Just gemensamma projekt på gemensamt ägd mark är kulturhistoriskt intressanta. Samma sak gäller bråtugnen, se nedan.

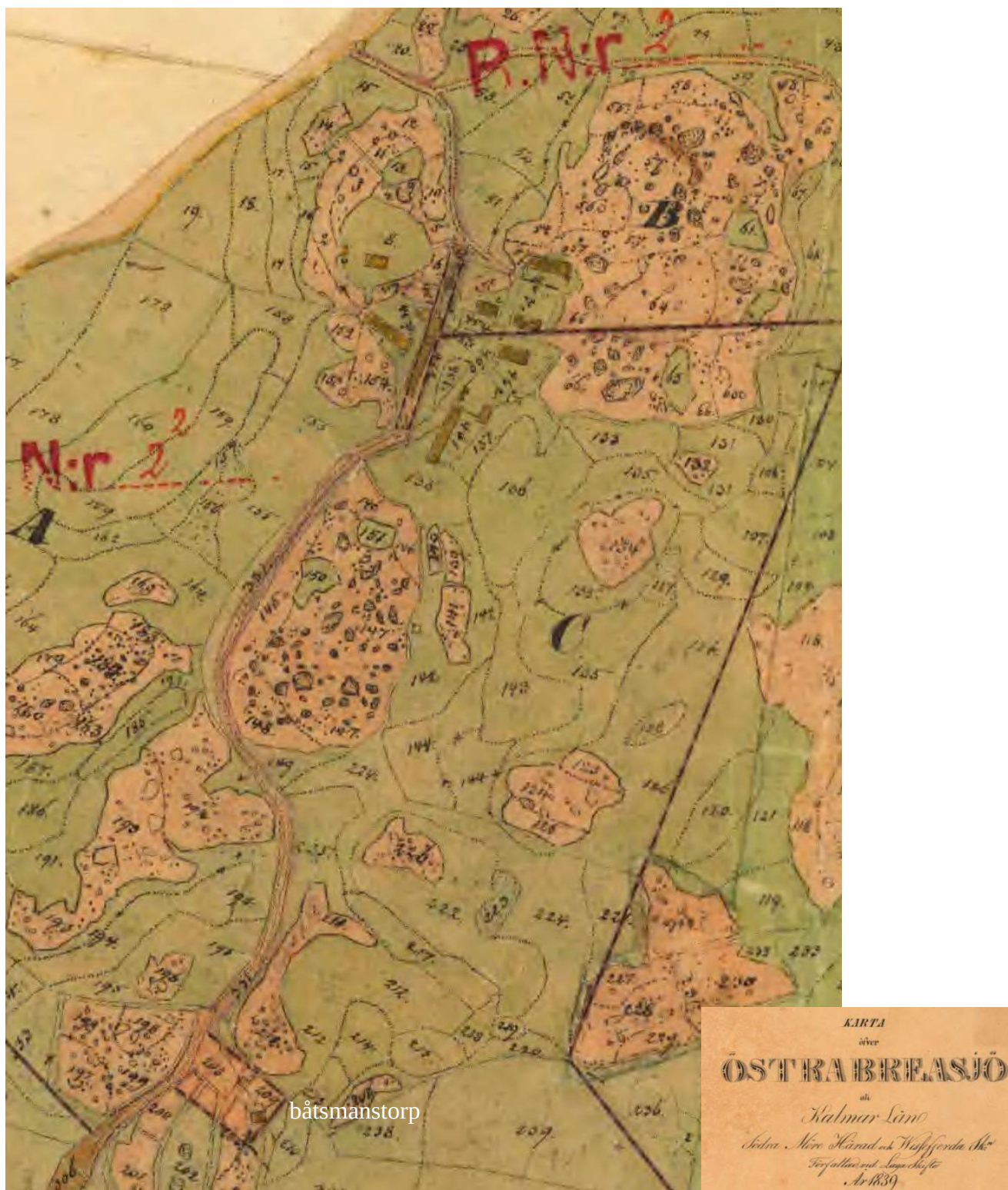
Östra Bredasjö har enligt kartan anor minst från 1600-talet. Åkrarna som fanns då överensstämmer i mycket hög grad med formerna och lägena på de öppna åkrar och ängsmarker som finns kvar än idag. Gårdsformen har karaktären av s.k. släktby. De tre gårdarna har röda tvåvånings parstugor, två bevarade ladugårdar, undantagshus, brygghus och jordkällare. Till denna miljö hör även trädgårdar med traditionella spjälstaket och grindar samt hamlade träd.

Den enda registrerade fornlämningen inom kärnområdet är en grop⁵, ca 1 x 1,5 meter, med stenar runt om. Detta är troligen en naturbildning, men de boende i byn har trott att fördjupningen kan vara en forngrav. En annan lämning, som **inte** registrets i fornsök (FMIS), är den ganska höga stengrunden efter en bråtugn för torkning av lin. Denna var gemensam, och användes framför allt av kvinnorna i byn då de skulle torka lin under den långa processen som låg bakom tillverkningen av linnetyg. Det berättas att kvinnorna samlades runt bråtugnen med sina linbråkor i trä, och bearbetade linet i dessa direkt efter att det torkat. Eftersom denna byggnadstyp är en av få som så direkt har koppling till kvinnornas liv i bondesamhället har den ett högt kulturhistoriskt värde.

Referenser

Lantmäteriets historiska kartor
Riksantikvarieämbetets Fornsök
I Dackebygd, 2007 s 99

⁵ RAÄ-nummer Vissefjärda 212:1

Utsnitt ur karta över Östra Bredasjö från 1839 (obs kartan är något vriden). Den samfälliga tomten där båtsmanstorpets lagg syns söder om byn. Gårdarna i Östra Bredasjö har samma läge som idag.

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt

- Traditionell och enhetlig utformning av bebyggelsen. Mangårdsbyggnader från perioden ca 1820 —1880-talet med typisk utformning, bevarad karaktär och ursprungliga byggnadsdelar. Äldre ekonomibyggnader och stenkällare samt traditionella trädgårdar.
- Äldre, grusbelagda byvägar och deras sträckningar inom huvudområdet. Stenmurar, vägstenar och hamlade träd i vägmiljön.
- Den öppna ängs-, hag- och åkermarken centralt i byn med stenmurar, röjningsrösen, trädgårdsgårdar och hamlade träd. Öppenheten och ägoindelningarna.
- Lämningar efter två båtsmanstorp.
- Bevarade torp-/backstugemiljöer.
- Exempel på tidigare samägd bråtugn samt trösksjul.

Befintligt skydd

- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, samt tillkommit innan år 1850*, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- Bredasjö utgör en utpekad miljö i det politiskt antagna Emmaboda kommuns **kulturminnesprogram 1984**. Utpekade byggnader i dessa bebyggelseområden ska betraktas som **särskilt värdefulla** ur kulturhistorisk synpunkt och omfattas därmed av förvanskingsförbud enligt Plan- och Bygglagen. (PBL 8 kap 13 §).
- **Alla byggnader** omfattas av **varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.
- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).

- **Odlingslandskapet** kring Bredasjö är värderat som klass 3 i bevarandeprogrammet "Odlingslandskapet i Kalmar län – Bevarandeprogram, Emmaboda kommun", framtaget av Länsstyrelsen Kalmar län 1995.
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av **biotopskydd** enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)
- Vägen genom Bredasjö är utpekad som en värdefull **vägmiljö** inom projektet "Vägen som kulturarv", framtaget av Länsstyrelsen i Kalmar län och Trafikverket.

Rekommendationer och förslag till skydd

- **Kärnområdena** är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefulla bebyggelseområden** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom **kärnområdena** bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en **antikvarisk förundersökning**. Vid lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- Inom **huvudområdet** bör hänsyn tas till områdets kulturhistoriska värden. Gårdarnas byggnader med uthus och ekonomibyggnader som berättar om gånga tiders levnadsvillkor är viktiga. Ängsladorna tillhör denna äldre typ av ekonomi. Skyddsåtgärder som inte är traditionella material kan användas, t ex plåttak. Nybyggnader och tillbyggnader bör anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning.
- **Huvudområdets öppna odlingslandskap** har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Åkerbruk, betesdrift samt skötsel av landskapselement i området bör främjas, i synnerhet i områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra kulturhistoriskt värdefulla landskapselement som stenmurar och rösen.
- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om.
- En dokumentation av byns bebyggelse är önskvärd.

Torpet vid "Stiftabacken" ligger i byns utkant mot öster (Bredasjö 2:10).

Grunden efter ett av byns två båtsmanstorp, söder om byn, samt ännu brukade äldre små åkrar.

Den utskiftade gården i Östra Bredasjö (Bredasjö 2:11).

I Östra Bredasjö finns tre gårdar. Tvåvånings röda parstugor, ladugårdar, traditionella spjälstaket och hamlade askar präglar karaktären.

Bredasjö 2:2.

Ladugård och f.d. bryggerhus på Bredasjö 2:10. Dörren är troligen en återanvänd mycket äldre dörr.

Den gamla mangårdsbyggnaden på Bredasjö 2:12 har kvar sin form, men alla ytor, material och detaljer har ersatts av moderna. Detta är ett exempel på kontinuitet.

Den gamla mangårdsbyggnaden på Bredasjö 2:3 har kvar många originaldelar och material. Inte minst den äldre panelen och ursprungliga fönster ger karaktär åt byggnaden.

Bredasjö 2:3 med ladugård och undantagshus, samt brunn med brunnsvinge och hamlade askar.

Jordkällaren (Bredasjö 2:3) har idag stor betydelse eftersom den bidrar till förståelsen av levnadsvillkoren i bondesamhället före kylskåpets tid. Den hänger också ihop med potatisens historia, som haft så oerhört stor betydelse för befolkningsutvecklingen i landet under 1700- och 1800-talet.

Ett av byns nyare inslag är en sommarstuga.

I centrala/ Västra Bredasjö följer vägen samma sträckning som den gjort i flera hundra år (Bredasjö 1:3).

Mangårdsbyggnaden och undantagshus, uthus och en bevarad kvarnsten från byns kvarn (Bredasjö 1:3).

Traditionell ladugård/loge utmed byvägen (Bredasjö 1:3).

En av de yngre mangårdsbyggnaderna i byn (Bredasjö 1:2).

Även ladugården är modernare av typen 1900-talets mitt (Bredasjö 1:2).

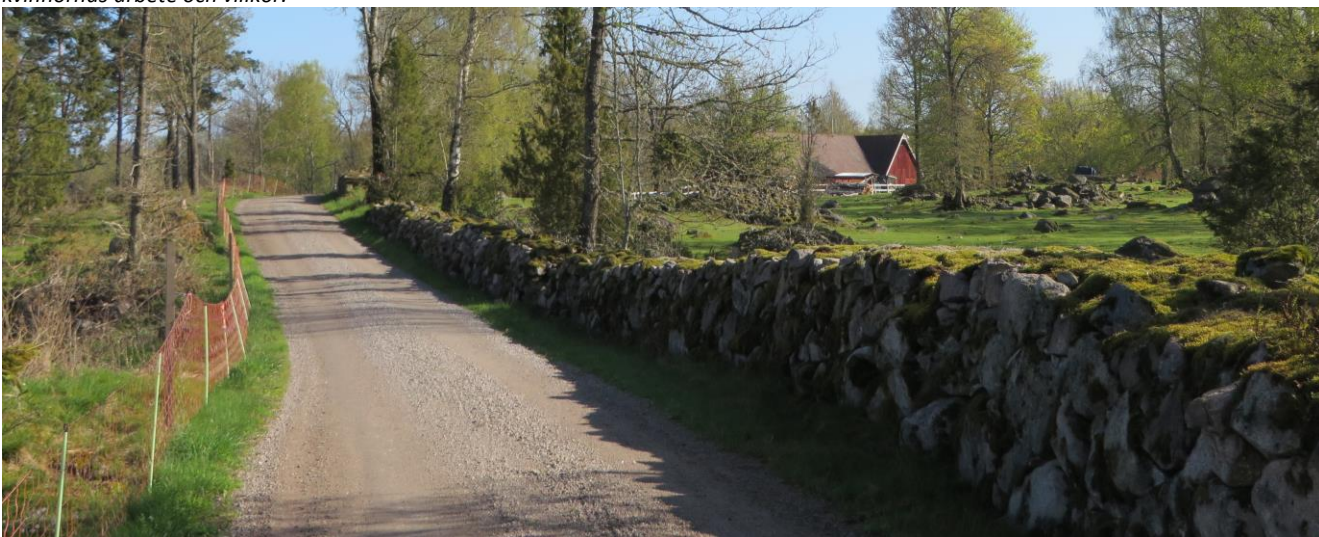
Flera mindre äldre uthus hör också till gården (Bredasjö 1:2).

Flera mindre äldre uthus hör också till gården (Bredasjö 1:2). Det genensamma tröskskjulet där den byägda skörde-tröskan stod har i sig ett högt kulturhistoriskt värde. Både den och den f.d. linbastan ligger också på samfällad mark.

Byns gemensamma bråttugn för lintorkning är idag en kulturhistorisk lämning med höga kulturhistoriska värden. Den var ett av få byggnadsverk i bondesamhället som så direkt hörde samman med kvinnornas arbete och villkor.

Odlingslandskapet utmed byvägen ger karaktär åt byn. Utmed den sydvästra byvägen löper en lång stenmur. Odlingsrösen, uppvuxna träd och att det än idag hålls öppet genom betning har stor betydelse.

Utmed byvägen sydväst om byn, vid Brännmossen, ligger tre torpställen samlade, alla tre tillhörande olika byar. Djuramålastugan på Djuramåla by och "Fredlunds" på Bredasjö (Bredasjö 1:5).

"Fredlunds" torpställe har gamla anor (Bredasjö 1:5). Det ligger i byns utkant mot väster.

Grunden efter båtsmanstorpet, samt en ännu använd och öppen f.d. åker.

Länsstyrelsen
Kalmar län